

MUAMMOLI O'QITISH ASOSIDA TANQIDIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH

Saidova Zebiniso Murtazoyevna
Osiyo xalqaro universiteti magistranti

Annotatsiya

Mazkur maqolada muammoli o'qitish asosida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish haqida fikr-mulohazalar bildirildi.

Kalit so'zlar: muammoli ta'lim, ijodiy, fikrlash, tanqidiy, texnologiya.

Muammoli ta'lim texnologiyasining asosiy bo'g'ini muammoli ta'lim yo'nalishi sanaladi.

Muammoli ta'lim texnologiyalari – o'quvchi faoliyatini faollashtirish va jadallashtirishga asoslangan.

Muammoli ta'lim texnologiyasining asosi – insonni fikrlashi muammoli vaziyatni hal etishdan boshlanishi hamda uning muammolarini aniqlash, tadqiq etish va yechish qobiliyatiga ega ekanligidan kelib chiqadi. Muammoli ta'lim o'quvchilarning ijodiy tafakkuri va ijodiy qobiliyatlarini oshirishda jiddiy ahamiyatga ega. Muammoli vaziyat yaratish usullari:

- O'qituvchi o'quvchilarga dars mavzusi bilan bog'liq ziddiyatli holatni tushuntirish va uni yechish yo'lini topishni taklif qilish;
- Bir masalaga doir turli nuqtai nazarlarni bayon qilish;
- Hal etish uchun yetarli bo'lmagan yoki ortiqcha ma'lumotlar bo'lgan yoki savolning qo'yilishi noto'g'ri bo'lgan masalalarni taklif etish.

Muammoli vaziyatni hal etish darajalari:

- O'qituvchi muammoni qo'yadi va o'zi yechadi;
- O'qituvchi muammoni qo'yadi va uning yechimini o'quvchilar bilan birgalikda topadi;
- O'quvchilarning o'zlari muammoni qo'yadilar va uning yechimini topadilar.

Muammoli vaziyatni yechishda qo'llaniladigan usullar:- Muammoni turli nuqtai nazardan o'rganish, tahlil qilish;

- Solishtirish, umumlashtirish;
- Dalillarni aniqlash va qo'llash;
- Vaziyatga bog'liq xulosalar chiqarish

Muammoli vaziyatlarda yechimga kelishning algoritmi quyidagi tartibda amalga oshiriladi Muammoni qo'yish, ma'lumotlar fondini to'plash, qayta ishlash, yechim modelini aniqlash, qo'shimcha ma'lumotlar to'plash va ularni tanlangan yechim modelida aks ettirish, yangi ma'lumotlar va yechim modeli o'rtasidagi ziddlikni aniqlash, ziddlikni yechimini topish, yangi yechim modelini yaratishdan iboratdir.

Tanqidiy fikrlash – muhokama qilinayotgan masala bo'yicha o'z pozitsiyasini egallash va uni asoslash qobiliyatini, suhbatdoshni tinglash, dalillarni sinchkovlik bilan ko'rib chiqish va

ularning mantig'ini tahlil qilish qobiliyatini ta'minlaydigan fikrlash; nafaqat axborotni o'zlashtirish, balki uni tanqidiy baholash, tushunish va qabul qilish qobiliyati. Bu nima qilish va nimaga ishonish haqida qiyin qarorlar qabul qilish uchun aqlli, muvozanatli yondashuv. Tanqidiy fikrlash ma'lum miqdordagi ishonchsizlikni, umume'tirof etilgan haqiqatlarga shubhani o'z ichiga oladi. Tanqidiy fikrlash – bu qiziquvchanlik va tadqiqot usullaridan foydalanish. Pedagogika va psixologiyaning vazifasi mustaqil fikrlaydigan va harakat qila oladigan shunday shaxsni tarbiyalashdan iborat bo'lib, bu shaxsning jamiyat hayotida faol ishtirok etishini nazarda tutadi. Pedagogik avtoritarizmdan voz kechish, sodir bo'layotgan voqealarni baholashda bir tomonlamalik ta'lim tizimida turli xil ilmiy izlanishlarni talab qildi, ular orasida o'quvchilarning fikrlash qobiliyatini rivojlantirish muammosi muhim o'rin tutadi[2].

umumlashtirilgan fikrlash;

bu muammoli va baholovchi fikrlash;

Bu asosli fikrlash;

axborot fikrlash jarayonining yakuniy nuqtasi emas, balki boshlang'ich nuqtasidir;

savollar berish va hal qilinishi kerak bo'lgan muammolarga oydinlik kiritishdan boshlanadi.

Tanqidiy fikrlashni shakllantirish texnologiyasi quyidagilarni o'z ichiga oladi:

bilimlarni izlash va mustaqil o'zlashtirishga urg'u berish;

talabalarning oldingi tajribasi va bilimlaridan faol foydalanish;

o'zaro munosabatlarning barcha darajalarida o'z nuqtai nazarini, o'z pozitsiyasini ifodalashni,

fikr almashishni rag'batlantirish;

xulosalar, hukmlar, pozitsiyalarni asoslash uchun sharoit yaratish;

yangi bilim va tajribani sinab ko'rish va qo'llashga urinishlarni rag'batlantirish.

Tanqidiy fikrlashni shakllantirish texnologiyasi quyidagilarni o'z ichiga oladi:

bilimlarni izlash va mustaqil o'zlashtirishga urg'u berish;

talabalarning oldingi tajribasi va bilimlaridan faol foydalanish;

o'zaro munosabatlarning barcha darajalarida o'z nuqtai nazarini, o'z pozitsiyasini ifodalashni,

fikr almashishni rag'batlantirish;

xulosalar, hukmlar, pozitsiyalarni asoslash uchun sharoit yaratish;

yangi bilim va tajribani sinab ko'rish va qo'llashga urinishlarni rag'batlantirish.

Fikr inson faoliyati, uning o'zligini kuchi, qudratini, o'zigini tashkil qiluvchi ma'naviy-insoniy sifatdir. Fikr rivoji ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotning asosiy xarakatlantiruvchi kuch bo'lganligi uchun fikr rivojining tarixi inson munosabatini, xayotning belilovchi asosiy ijtimoiy tamoyillar tarixiga bog'liq[3]. Inson yaritishilining ilk davrlarida fikr tabiatdagi jarayonlarini anglash ulardan yashash uchun foydalanish va o'zini muhofaza qilish shaqlida bo'lgan. Shu tariqa inson fikri rivojlanib inson mehnatining boshqa moddiy-ma'naviy ko'rinishlari vujudga kela boshladi. Firk nima? Fikr inson miyasida ma'nolarning o'zaro bog'lantirilishi va rivojlantirilishi. Biz eng zamonaviy zamonaviy ta'rif. Fikr bosqichlari:

Anglash, mushohada, shuur, tafakkurdan iborat. Shuur 3 narsadan iborat: Fikr ravshanlashuvi, Mushohada, Anglash. Fikrning quvvati-uning ilmiyligi, chuqurligi, fikrning ziynati, ezgu niyat, maqsadga bag'ishlanganligi, kengligi (keng qamrovligi) fikrga sofligi-poklik, aniq sohaga yo'nalganligidir. Fikrlashning xronologik, muammoli, gipotetin, evristik, intuitiv, xokazo turlari mavjud. Umuman fikrlash turlarini tizimiga solinsa asossauiyatiya sabab va oqibat mantiqiy fikrlashlarga bo'linadi. Fikr tarbiyasi haqida buyuk pedagog A.Avloniy "Fikr tarbiyasida eng kerakli, ko'p zamonlardan beri taqdir qilinib, kelgan, muallimlarning diqqatlariga suyangan, vijdonlariga yuklangan muqaddas bir vazifadir deydi. Fikrning quvvati, ziynati, kengligi muallimning tarbiyasiga bog'liqdir. Dars ila ikkisi bir biridan ayrilmaydurgan, birining vujudi biriga joylashgan. Agar bolalar erkin fikrlashni o'rganmasa berilgan ta'lim samarasi past bo'lishi muqarrar deydi Prezidentimiz I.Karimov "Tafakkur" jurnalining bosh muharriri bilan bo'lgan suhbatda. Demak, inson o'z hkayoti va faoliyatini mazmunli o'tkazish uchun avvalo o'zini o'rab turgan borliqni bilishi, yuksak aql va tajriba egasi bo'lishi lozim. Chunki inson aqli va uning hayotida muhim o'rin tutishi, aql-idrok tufayligina inson donolik, teran fikr, rostgo'ylik, to'g'rilik, uzoqni ko'ra bilish, nafsning kuyiga tushmaslik kabi xususiyatlarni amalga oshirishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Sh Mirziyoyevning "Mamlakatimizda ta'lim –tarbiya tizimini takomillashtirish "Ilm –fan sohasi rivojini jadallashtirish masalalari bo'yicha videoselektor yig'ilishi" dagi nutqi 30 – oktabr 2020- yil.
- 2.G'afforova Mustaqil fikrlashga o'rgatish bugungi kunda ta'limning asosiy vazifalaridan biridir. Boshlang'ich ta'lim jurnali. 2012 y. 9 –son
- 3.Quronov M. O'zbekiston umumiy o'rta ta'lim maktablarida milliy tarbiyaning ilmiy pedagogik asoslar: Ped. Fan. dokt. Diss-T: 1998
- 4.O'quvchilarning mustaqil fikrlashini tarkib toptirishning pedagogik ahamiyati. Xalqaro konferensiya. g.Novosibirsk 2021 y.